

– активізація творчого потенціалу є необхідною умовою збереження, зміцнення емоційного здоров'я педагога. Творячи багатства своєї емоційної сфери, учитель оберігає себе від емоційних стихій — так можна назвати той стан, який оволодіває ним у години невдач і розчарувань (тобто, це стан фрустрації у педагогічній діяльності);

– необхідно довести гнучкість нервової системи до ступеня «мистецтва влади над емоціями», формувати емоційну гнучкість, займатись самовихованням почуттів.

В. Сухомлинський пропонує учителю засоби зняття емоційного напруження, збудження і роздратування, засоби зміцнення емоційного здоров'я. Це, по-перше, переключення енергії всього колективу, включаючи й учителя на справу, яка вимагає духовної єдності, колективної творчості, зосередженості; по-друге, це гумор, без якого виникає стіна взаємного непорозуміння з учнями; по-третє, поповнення нервових і духовних сил, розумне їх витрачання в процесі повсякденної праці як дуже важлива запорука здоров'я серця і здоров'я духу [8, 425–429].

Отже, приріст здоров'я учнів і педагогів, як духовного, емоційного, так і фізичного, може бути індикатором ефективності педагогічного процесу освітніх закладів. Якби ідеї Василя Сухомлинського втілювались у практику роботи сучасної школи, то вона стала б справді школою психологічного комфорту і благополуччя, школою радості, гармонії, де працювали б емоційно обдаровані педагоги, які вміють бути у злагоді зі своїми почуттями і враховувати почуття інших, створювати навколо себе атмосферу добра і доброзичливості, вміють вберегти себе і своїх вихованців від емоційної інтоксикації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боянжу М. Дидактогенія — шкільний невроз // Корекційна робота педагога / Упоряд. О. Главник. — К.: Шкільний світ, 2002. — 112 с.
2. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе. — М.: АРКТИ, 2005. — 320 с.
3. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра / Вибрані твори: В 5-ти т. — К.: Радянська школа, 1976–1977. — Т. 1. — С. 55–206.
4. Сухомлинський В. О. Здоров'я, здоров'я і ще раз здоров'я / Там само. — Т. 3. — С. 103–111.
5. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / Там само. — Т. 1. — С. 403–637.
6. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / Там само. — Т. 3. — С. 283–582.
7. Сухомлинський В. О. Проблема виховання всебічно розвиненої особистості / Там само. — Т. 1. — С. 55–206.
8. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. — К.: Радянська школа, 1988. — 310 с.
9. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / Вибрані твори: В 5-ти т. — К.: Радянська школа, 1976–1977. — Т. 2. — С. 149–416.
10. Тарабакина Л. В. Эмоциональное здоровье школьника в образовательном пространстве. — Н. Новгород: Нижегородский гуманитарный центр, 2000. — 136 с.

Олена ПЕХОТА

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ В САМООСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглядається проблема впливу викладача на формування потреби студентів у самоосвітній діяльності. Основними шляхами забезпечення ефективності самоосвітньої діяльності визначено: створення та використання можливостей суб'єкт-об'єктних відносин на рівні «викладач – студент», активізація пошуково-пізнавальної діяльності студентів, раціональна організація структури пошукового процесу.

В умовах демократизації суспільних процесів в Україні виникає необхідність суб'єктів навчання в безперервному підвищенні свого професійного рівня, що зумовлює актуальність самостійних форм здобуття освіти. Безперервність освіти забезпечується її структурою, куди входять дошкільна, загальна середня, позашкільна, професійно-технічна, вища, післядипломна освіти, магістратура, аспірантура, докторантура, набуття знань шляхом самоосвіти. Кожна складова безперервної освіти виконує свої функції та завдання, що забезпечують досягнення єдиного результату — оволодіння системою знань, умінь і навичок, формування на цій основі світогляду та певних моральних якостей.

Організація навчального процесу у вищій школі передбачає готовність студентів до результативної самостійної роботи і самоосвітньої діяльності [1, 12]. Проте аналіз сучасної освітньої практики підтверджує, що у студентів часто виникають труднощі у здійсненні самостійної роботи. Така ситуація негативно впливає на ефективність всієї самоосвітньої діяльності, що становить комплекс процесів і засобів формування особистості, задоволення її пізнавальних та духовних потреб. **Метою статті** є визначення ролі викладача в організації самоосвітньої діяльності майбутніх спеціалістів.

Організація освітніх процесів у вищій школі вимагає нових розробок у цій сфері. В сучасній педагогічній теорії і практиці розроблені моделі самоосвітньої діяльності для певних суб'єктів педагогічного процесу (педагогів; студентів, курсантів військових навчальних закладів і ін.) [3, 57].

Особливу роль в становленні і розвитку самоосвіти студентів відіграє професорсько-викладацький склад. У самоосвітній діяльності міститься необмежений потенціал для педагога, що ставить перед собою мету не тільки дати студентам знання, а й залучити їх до більш глибокого вивчення окремих спеціальних питань. Організуючи свою роботу з урахуванням особливостей самоосвітньої діяльності студента, викладач зможе більш успішно вирішувати усі навчально-виховні завдання. І. І. Колбаско стосовно цього зазначає, що «у період юності, коли йде пошук свого місця в житті, коли формуються ідеали, життєві плани й визначається особистість, особливо гострим є питання про самоосвіту» [4, 23]. Саме в умовах самоосвітньої діяльності пізнавальні інтереси стають визначальними для особистості, саме в цій діяльності розвиваються здатності і здібності студента.

У процесі навчання важливо, щоб функція безпосереднього передання викладачем знань студентам поступово зменшувалася, а елемент самостійності студентів в оволодінні знаннями, відповідно, зростає. Студент не повинен бути лише виконавцем вимог викладача навіть у випадку, якщо ці вимоги він виконує відмінно. Виконавські функції не сприяють формуванню творчої особистості, хоча вони, безперечно, є складовими процесу навчання. Для ефективної самостійної діяльності студентів необхідний високий рівень їх активності та плідна спільна діяльність з викладачами [5, 45]. Найбільш сприятливими для цього умовами в процесі навчання є суб'єкт-суб'єктні відносини, коли викладач і студент спільно, з опорою на ініціативу один одного виконують навчально-пізнавальну діяльність та усувають труднощі, які виникли. Хоч не виключаються і суб'єкт-об'єктні відносини. Суб'єктом навчальної діяльності потрібно вважати викладача, адже навчання залежить від якості викладання. Водночас викладач нерідко стає об'єктом діяльності студента. І цей характер відносин є не менш вагомим для навчально-пізнавальної діяльності. В такій ситуації все залежить від ерудиції та майстерності викладача і має значний вплив на активність студентів, оскільки вони запозичають все цінне для них від викладача. Студенти здійснюють активну пошукову діяльність. Вони вчаться ставити перед собою завдання і здійснюють самостійний пошук їх вирішення. Саме тоді кваліфіковане управління самоосвітньою діяльністю та навчання студентів дійовим способом її здійснення можливе за умови володіння викладачем засобами самоосвіти.

Слід відзначити, що особистість викладача відіграє значну роль у навчальному процесі. Важливо, щоб у відносинах із студентами він був авторитетом, джерелом інформації, прикладом у поведінці та захопливим співрозмовником, партнером у спілкуванні, який ставить за мету поділитись своїми знаннями і дати можливість студентам висловити свої думки та аргументи.

На цьому етапі відносин студент стає суб'єктом навчально-пізнавальної діяльності, а викладач знаходить активного співника. Ідеальним результатом навчання є досягнення такого рівня розвитку інтелектуальної діяльності студентів, коли вони опанують всіма компонентами раціонально організованої структури пошукового процесу, характерного для самоосвіти: самостійно визначати пізнавальне завдання, знаходити способи його вирішення, контролювати й оцінювати результати, а потім формулювати інші завдання. В результаті такої діяльності відбувається активізація пізнавальних інтересів.

Особливого значення у формуванні пізнавальної активності студентів у педагогічній теорії і практиці приділяється проблемному навчанню. Сутність проблемного навчання полягає в

створенні у навчальному процесі викладачами проблемних ситуацій, вирішення яких стимулює розвиток пізнавальної активності суб'єктів навчання, їх розумових здібностей. У роботах А. М. Матюшкіна обґрунтовується необхідність включення проблемних методів в усі види навчальної діяльності студентів, розроблено поняття діалогічного проблемного навчання, яке найбільш повно передає сутність «суб'єкт-суб'єктної» взаємодії викладача і студента [5, 70].

У педагогічній практиці широко застосовуються різні способи створення і вирішення проблемних ситуацій. Методи проблемного навчання дозволяють створювати ситуації, в яких проявляється особистість студента. Творче мислення студентів формується в ході проблемного викладу й опрацювання матеріалу, при проведенні бесід, дискусій, що сприяють виникненню проблемної ситуації, в обговоренні помилкових оцінок й думок студентів, при поясненні фактів на основі відомих теорій тощо.

Способів, за допомогою яких можна активізувати пізнавальну діяльність, є чимало. Має значення предметна сфера знань, майстерність і досвід викладача, підготовленість студентів, рівень їхнього пізнання та забезпечення навчального процесу.

Активізація пошуково-пізнавальної діяльності сприяє вдосконаленню всього навчального процесу. При цьому формуються також важливі властивості особистості студента, його розуміння навколишнього світу і людей, творчі успіхи. Вони вказують, що творча активність і самонавчання пов'язані між собою. Зміна рівня самонавчання і творчої активності можна оцінити за допомогою одних і тих же характеристик: продуктивного синтезу пізнавальних, організаційних та регулятивних дій і морального змісту навчальних здобутків. Це означає, що розвиток самонавчання як діяльності і творчої активності — це один процес, основою якого є самостійність як важлива риса особистості. Пізнавальна активність супроводжує будь-яку самостійну дію, це, по суті, готовність до оволодіння знаннями, вміннями і навичками.

Необхідно зазначити, що важливу роль у самоосвітній діяльності студентів відіграє застосування викладачем потенціалу різних форм навчальної роботи. Викладачі можуть застосовувати лекції, які дозволять значно активізувати пізнавальну діяльність студентів. Відомо, що ефективною формою такої активізації в лекційному викладанні є проблемна лекція, яка призначена не лише для викладення готових знань, а й для залучення студентів до спільної творчої роботи з викладачем. Основне завдання викладача — створити умови, за яких студенти самі собі формулюють запитання з недостатньо відомих для них наукових знань і знаходять способи вирішення проблемних завдань. У процесі пошуку відповідей студенти висувують гіпотези та доводять їх, звертаються за допомогою до інших учасників дискусії. Викладач, відповідно, стимулює аудиторію до спільних роздумів.

У навчальному процесі використовуються різні прийоми підвищення активності й самостійності студентів. Серед найпоширеніших активних методів навчання позитивно зарекомендували себе сюжетно-рольова гра, семінар-дискусія, прес-конференція, «круглий стіл» різні пізнавальні ігри. Важливе значення має такий спосіб організації самостійної роботи студентів, під час якого вони виконують додаткові завдання як самостійно, так і під керівництвом викладача, котрий консультує, допомагає вирішити завдання.

Однією з форм організації керівництва самоосвітньою діяльністю студентів є проведення семінарських занять. Викладач повинен розробити план, сценарій заняття і визначити можливі прийоми активізації пізнавальної діяльності аудиторії. Для підготовки студентам завчасно необхідно повідомити тему й рекомендовану літературу з розглядуваної тематики.

Зазначені форми навчання повинні бути провідним компонентом занять, що дозволить всебічно виявити самостійність та індивідуальні схильності студентів, а відповідно і активізувати весь навчальний процес.

Отже, важливою передумовою формування самоосвітньої діяльності студентів є вміння викладача належно організувати та реалізувати в навчальному процесі механізми самоосвіти. Важливим чинником досягнення мети самоосвіти є вірний вибір викладачем педагогічних принципів, методологічних прийомів і засобів, теоретичних положень, адекватним вимогам сучасного освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вергасов В. М. Активизация познавательной деятельности студентов в высшей школе. — К.: Вища школа, 1985. — 176 с.

2. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 20. — Ст. 134.
3. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и её информационно-методическое обеспечение: Учебное пособие. — К.: Вища школа, 1990. — 248 с.
4. Колбаско И. И. Учащимся о самообразовании. — Минск: Знание, 1976. — 148 с.
5. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. — М.: Педагогика, 1972. — 208 с.

Віктор БЕРЕКА

ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ

В статті обґрунтовується необхідність поєднання традиційних та інноваційних методів магістерської підготовки майбутніх менеджерів освіти. Подається розроблена автором класифікація методів організації і здійснення підготовки управлінців, запропоновано конкретні методики, в основу яких покладено діяльнісний підхід до організації навчально-пізнавальної і дослідницької діяльності магістрантів.

Вітчизняними дидактами і методистами здійснені певні дослідження з визначення характерних ознак, розкриття сутності, розробки структури і сучасної типології методів навчання і виховання студентів ВНЗ. Однак проблеми розробки методичного апарату в галузі магістерської підготовки, зокрема майбутніх менеджерів освіти, ще не стали предметом спеціального дослідження.

Мета статті — висвітлити можливості поєднання традиційних та інноваційних методів магістерської підготовки майбутніх менеджерів освіти, запропонувати своє бачення щодо їх класифікації.

Трактування цього поняття дає С. Гончаренко, розглядаючи «метод (грец. — шлях дослідження чи пізнання) як спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями об'єкта, який розглядається. Із становленням науки відбувається розвиток і диференціація методів, що зумовлює виникнення вчення про методи — методології. У науковій методології поєднуються в історично визначеній формі об'єктивні й суб'єктивні моменти людської діяльності» [1, 205].

Отже, методи викладання — це впорядковані системи взаємопов'язаних прийомів педагогічної діяльності викладача і навчально-пізнавальної діяльності магістрантів, спрямованих на досягнення певної дидактичної, виховної та розвивальної мети [2; 3; 4; 5; 6]. За трактуванням інших дослідників, метод є нормативною моделлю єдиної діяльності викладання і навчання, спрямованої на передачу певної частини змісту освіти [7; 8; 9; 10].

У вітчизняній педагогічній науці визначено і обґрунтовано певні класифікації методів навчання, які можна об'єднати у декілька основних груп.

Найбільш поширеною в 30-х роках ХХ ст. була класифікація методів навчання за джерелом знань та характером сприйняття інформації, що формувалась емпіричним шляхом упродовж багатьох віків. Ця класифікація набула визнання у вітчизняній педагогічній науці завдяки історико-педагогічним працям Д. Лордкіпанідзе, працям з дидактики та методики викладання окремих дисциплін і мала на меті забезпечити тих, хто навчається, комплексом знань, умінь і навичок, необхідних для подальшої освіти. До цих методів віднесені: вербальні — розповіді, пояснення, лекції; робота з підручником, демонстрації навчальних об'єктів, процесів і явищ; наочні — спостереження; практичні — вправи, лабораторно-практичні заняття.

Окреме місце посідає запропонована Ю. Бабанським класифікація методів, в основу якої покладено цілісний підхід до процесу навчання. Вона включає три основні групи методів: перша — методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності (словесні, наочні і практичні — аспект передання і сприйняття навчальної інформації); індуктивні і дедуктивні (логічний аспект); репродуктивні і проблемно-пошукові (аспект мислення); самостійна робота і робота під керівництвом педагога (аспект управління навчанням); друга — методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності (інтерес до навчання, відповідальність у навчанні); третя — методи контролю і самоконтролю в навчанні (усний, письмовий та лабораторно-практичний) [15, 178–202].